

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті розроблено комплексну методичку по управлінню активами та пасивами банків, захисту від кредитного ризику та рекомендовані заходів по управлінню кредитними ризиками. Обгрунтовано необхідність удосконалення напрямів підвищення їх прибутковості на сьогоднішній день.

Постановка проблеми. В умовах швидкоплинного зовнішнього середовища на фоні світової кризи, що безперечно негативно впливає на діяльність фінансового сектору економіки, банки повинні звернути особливу увагу на проблему оптимізації структури доходів та підвищення ліквідності, адже банки, як регулятори грошового обігу й посередники в акумуляції та перерозподілі грошових ресурсів, відіграють важливу роль в економічних перетвореннях України. Вони володіють дієвими важелями впливу на фінансову, виробничу та інші сфери економіки, їх діяльність впливає на формування й розвиток практично всієї системи відносин в країні. Без стабільного, надійного та сильного банківського сектора не може нормально функціонувати економіка країни. В умовах ринку банківська діяльність характеризується впровадженням нової організації систем менеджменту, нагляду і моніторингу, розробкою дієвих механізмів управління фінансовими потоками. Упродовж 2000 – 2008 років банківська система України мала стійку тенденцію до зростання основних фінансово-економічних показників – капіталу, зобов'язань, активів. Але водночас спостерігався високий ступінь ризику банківської системи, скорочення кількості банків і низький рівень їх капіталізації, велика частка проблемних позичок у кредитних портфелях, недостатній розвиток асортименту банківських послуг, що призвело до погіршення фінансового стану банків, їх неплатоспроможності та ліквідації. Протягом 1995–2003 років з Державного реєстру було виключено 87 банків, значна кількість банків знаходилась у стадії ліквідації. На сьогоднішній день в умовах фінансової кризи банки взагалі

призупинили свою діяльність, зменшилась кількість депозитів, почали збільшуватися ставки по кредитах, що негативно впливає на діяльність банківського сектору. Вище означені аспекти вимагають від банків підвищення ефективності діяльності, удосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості шляхом більш повного використання банківських інструментів і послуг, правильного управління банківською діяльністю в умовах нестабільного зовнішнього середовища, входження банків до різного виду фінансово-промислових об'єднань, фінансове оздоровлення на основі реорганізації: злиття й приєднання, створення банківських корпорацій і холдингів. Це питання на сьогоднішній день є дуже актуальним для банківського сектору, фінансової сфери в країні та економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам забезпечення прибутковості та фінансової стійкості банків в ринковій економіці присвячено праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них – М. Алексеєнко, О. Біла, В. Віплінський, О. Вовчак, А. Герасимович, О. Дзюблюк, В. Загорський, О. Заруба, В. Іванов, М. Козоріз, В. Корнеєв, В. Кочетков, О. Лаврушин, Ю. Масленченко, А. Мороз, Л. Примостка, Г. Панова, П. Роуз, М. Савлук, Дж. Сінкі, Т. Смовженко, Г. Табачук, Н. Шульга, Р. Тиркало, В. Соскі, О. Ширинська, Р. Шіллер, та ін.

Невирішена частина загальної проблеми. Нові умови спонукають до виділення проблеми формування доходів банківського сектору, та більш широкого її дослідження з огляду на світову фінансову кризу та загальну нестабільність ситуації в державі.

Формування цілі статті. З огляду на вище викладений матеріал метою даного дослідження є можливі напрямки збільшення прибутковості банківського сектору, що є одним з найважливіших показників ефективності функціонування банку, його стабільності в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Отримання прибутку та забезпечення рентабельної діяльності є необхідним чинником існування будь – якого суб'єкта підприємництва. У ньому зацікавлені всі учасники економічного процесу. Розмір банківського прибутку хвилює акціонерів, тому, що є показником отриманого доходу на інвестований ними капітал. Вкладникам прибуток гарантує стабільний дохід і впевненість у завтрашньому дні, оскільки збільшення

резервів і власних коштів банку свідчить про його стабільність. Позичальники також зацікавлені в прибутку банку, адже таким чином зростають їх власні накопичення.

Хотілося б виділити такі основні напрямки підвищення прибутковості банків:

1. Загальне зростання групи активів, що приносять процентний дохід та зростання власного капіталу, насамперед правильне проведення зваженої маркетингової і процентної політики, наслідком цього стане підвищення числа банківських вкладників. Цією групою активів є кредитні операції банку. Для їх проведення банку необхідні, по – перше, залучення клієнтів, які бажають отримати кредит. У теперішній час для банків України це є проблемою, так як у світі спостерігається нестабільна фінансова ситуація. Напевно недоцільно буде перераховувати заходи щодо залучення нових клієнтів, адже в Україні крім безробіття і неможливості виплачувати кредити також спостерігається величезний підрив довіри населення до банківських установ.

2. Збільшення питомої ваги доходних активів в сукупних активах. Іншими словами банк повинен нарощувати так звані “працюючі” активи, які приносять найбільші доходи банку і скорочувати до можливого мінімуму “непрацюючі”. До доходних активів відносять кредитний та інвестиційний портфель банку, депозити та кредити в інших банках. Всі інші активи є недоходними. Вкладення коштів у недоходні активи погіршує структуру активів та їх дохідність. Однак, саме “непрацюючі” активи забезпечують ліквідність банку. Таким чином, банківська ліквідність досягається при максимізації залишків в касах та на кореспондентських рахунках по відношенню до інших активів. Але саме в цьому випадку прибуток банку буде мінімальний. Максимізація прибутку вимагає не збереження коштів, а їх використання для видачі позик і здійснення інвестицій (з урахуванням резервів). Оскільки для цього треба звести касову готівку і залишки на кореспондентських рахунках до мінімуму, то максимізація прибутку ставить під загрозу безперервність виконання банком своїх зобов’язань перед клієнтами. Таким чином, занадто висока (понаднормативна) ліквідність негативно впливає на дохідність банку, а занадто низька – свідчить про погіршення надійності банку.

Отже, сутність банківського управління полягає в гнучкому співвідношенні протилежних вимог ліквідності і прибутковості. Загалом фахівці вважають, що частка доходних активів у загальних активах банку повинна бути на рівні 0,75-

0,85. Зменшення частки доходних активів нижче 0,7 свідчить про можливі проблеми в діяльності банку.

3. Зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку. Потрібне дослідження та врахування крім специфічних факторів, що визначають розмір процента по активних операціях також попит на кредитному ринку і ставки конкуруючих банків та інших фінансово-кредитних установ.

Працюючи в цьому напрямку банки намагаються збільшити рівень процентної ставки по активних операціях, тобто тут спрацьовує принцип будь – якого комерційного підприємства: “дешевше купити, дорожче продати”. З іншого боку, в умовах жорсткої конкуренції між кредитними установами та боротьби за розширення обслуговування ринків банкам дуже важко це робити. Таким чином, щоб отримати більший дохід, банк повинен враховувати крім специфічних факторів, що визначають розмір процента по активних операціях (облікова ставка, рівень інфляції, термін позики, її розмір, ризик, характер забезпечення, витрати по оформленню позики та контроль, контроль та інші) також попит на кредитному ринку і ставки конкуруючих банків та інших фінансово-кредитних установ.

4. Зміна структури портфелю доходних активів, тобто підвищення питомої ваги ризикових кредитів в кредитному портфелі банку, наданих під високі проценти. Ризикові операції можуть принести банку значний дохід, якщо він буде правильно ними управляти. Банк повинен правильно дослідити допустимість ризику, розробити проект прийняття негайно практичного рішення, спрямованого або на використання ризикових операцій, або на виробітку системи заходів, що знижують можливість появи витрат банку від проведення тієї чи іншої операції.

Цей фактор підвищення дохідності має на увазі зростання питомої ваги ризикових кредитів в кредитному портфелі банку, наданих під високі проценти. Ризикові операції можуть принести банку добрий дохід, якщо він буде правильно ними управляти. Головним завданням управління ризиковими операціями банку є визначення ступеню допустимості та виправданості того чи іншого ризику та прийняття негайно практичного рішення, спрямованого або на використання ризикових операцій, або на виробітку системи заходів, що знижують можливість появи витрат банку від проведення тієї чи іншої операції.

Існує декілька способів захисту від кредитного ризику:

а) диверсифікація позик – розподіл кредитного портфеля серед широкого

кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками, так і за умовами діяльності;

б) постійний контроль банку за станом справ позичальника на протязі всього терміну користування позикою і у випадку виникнення у нього проблемних ситуацій, які можуть привести до несплати боргу, прийняття попереджувальних заходів щодо захисту своїх інтересів;

в) установлення лімітів – встановлення максимально допустимих розмірів наданих позичок, що дозволяє обмежити ризик. Лімітування використовується для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо обсягів наданих позичок. Лімітування як метод зниження кредитного ризику широко застосовується у практиці як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської системи в цілому. Дотримання відповідних нормативів кредитного ризику контролюється НБУ;

г) резервування – створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Резерв під кредитні ризики поділяється на дві частини: під стандартну і нестандартну заборгованість; і відповідно до цього різні й норми резервування. Якщо під стандартну заборгованість коефіцієнт резервування становить 1%, то під нестандартну (“під контролем” – 5%, “субстандартну” – 20%, “сумнівну” – 50%, “безнадійну” – 100%). Як бачимо, чим гірше якість кредитного портфелю, тим більші відрахування до резервного фонду;

д) сек'юритизація активів – передбачає перетворення наданих банками позичок на ліквідні цінні папери (наприклад, облігації чи векселі), котрі обертаються на вторинному ринку. У процесі сек'юритизації беруть участь кілька сторін: банк, як ініціатор продажу пакету кредитів; компанія, яка займається емісією цінних паперів; гарант (страхова компанія); інвестори (фізичні чи юридичні особи), котрі купують цінні папери на ринку. Процедура сек'юритизації починається з того, що банк, який є ініціатором продажу кредитів, укладає договір з компанією, котра на загальну суму сек'юритизованих кредитів робить емісію цінних паперів. Перед розміщенням пакету цінних паперів на ринку, компанія емітент має здобути підтримку гаранта, який виконує функцію страхування емітованих цінних паперів. Відтак цінні папери розміщуються на ринку, а отримані від їх продажу грошові кошти починають надходити до гаранта та компанії – емітента, які передають їх банку – ініціатору. Таким чином, банк отримує готівкові кошти на загальну суму пулу

сек'юритизованих кредитів. При цьому банк продовжує обслуговувати ці кредити (які стають позабалансовими зобов'язаннями банку), тобто проводити розрахунки з позичальниками, отримувати кошти від погашення основної суми боргу та процентні платежі. Отримані грошові потоки банк направляє емітенту цінних паперів цінних паперів, який, у свою чергу, переводить їх інвесторам, тобто виплачує дохід за цінними паперами. Отже, потік грошових коштів починає надходити до інвестора, коли позичальники виплачують основну суму боргу та проценти банку – ініціатору. Коли кредит сек'юритизовано, тобто перетворено в пакет цінних паперів, власність на ці кредити та відповідні потоки грошових надходжень переходить до інвесторів. Прикладом сек'юритизованих активів є іпотечні кредити, автомобільні позички, кредити на придбання обладнання. Процедура сек'юритизації дозволяє банку здійснити трансферт кредитних ризиків (передати ризик іншим учасникам ринку). У разі неповернення кредитів збитки зазнають інвестори.

5. Забезпечення зростання непроцентних доходів, а саме приділення більшої уваги доходам від надання послуг “небанківського” характеру, оптимізація пасивів, зменшення загально адміністративних витрат, зменшення витрат на створення банківської послуги, що дасть змогу знизити її ціну.

Це означає збільшення комісійних, торгівельних, інших банківських операційних доходів, інших доходів. Перш за все, збільшення доходів від розрахунково-касового обслуговування, шляхом надання більш якісного обслуговування, збільшення обсягу та спектру послуг, що надаються суб'єктам господарювання, впровадження нових банківських продуктів, розвиток “зарплатних проектів”, збільшення обслуговування клієнтів по системі “Клієнт-Банк”, впровадження системи “Інтернет-Банкінг”, що дасть змогу більш оперативного обслуговування клієнтів. Треба приділяти більш уваги доходам, які банки можуть отримувати від надання послуг “небанківського” характеру – консультаційних, аудиторських, а також доходам від проведення факторингових і лізингових операцій, доходів від надання поручительств гарантій. Але проблемою є те, що всі ці доходи, в першу чергу залежать від розширення клієнтської бази банку.

6. Зменшення витрат на створення банківської послуги дає відповідно знизити її ціну. Зниження цін на пропоновані послуги – вагомий аргумент у конкурентній боротьбі, важливий елемент створення позитивного іміджу банківської установи, що великою мірою забезпечує їй прихильність клієнтів.

Здешевлення послуг може забезпечити банку вищий, ніж у конкурентів прибуток за рахунок більшого обсягу їх пропозицій. Тому особливого значення слід надавати скороченню витрат при наданні послуг без погіршення їх якості.

7. Правильне управління активами і пасивами банку, а також ризиками.

В сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища управління активами і пасивами банку має забезпечувати:

1) розподіл економічного капіталу Банку під ризики і підтримку адекватної платоспроможності з урахуванням балансових, ринкових і інших ризиків ;

2) моніторинг і управління активами і пасивами Банку відповідно до поточних, середньо - і довгострокових бізнес-планів Банку ;

3) визначення політики і інструкцій з управління ризиком ліквідності і фондами Банку. Визначення процедури антикризового управління у разі виникнення кризи ліквідності (системної кризи або близької до системної);

4) управління ринковими ризиками Банку, зокрема процентним ризиком, валютним і ціновим ризиками;

5) встановлення лімітів по ринкових ризиках і ризику ліквідності;

6) контроль за операціями Казначейства ;

7) моніторинг результатів по шести вищевказаних цілях і проведення низки управлінських заходів, які приводять структуру банківського балансу і позабалансових позицій у відповідність з його стратегічними цілями і пріоритетами довгострокової політики Банку.

При управління ризиками варто рекомендувати наступне:

1) використання принципу зважених ризиків;

2) здійснення систематичного аналізу фінансового стану клієнтів банку;

3) здійснення систематичного аналізу платоспроможності і кредитоспроможності банку;

4) застосування принципу поділу ризиків;

5) рефінансування кредитів;

6) проведення політики диверсифікації (широкий перерозподіл кредитів у дрібних сумах, наданих великій кількості клієнтів, при збереженні загального обсягу операцій банку);

7) страхування кредитів і депозитів;

8) застосування застави;

9) застосування реальних персональних і "мнимих" гарантій;

10) хеджування валютних операцій;

11) збільшення спектру здійснюваних операцій (диверсифікація діяльності).

8. Управління ризиком процентних ставок:

1) досягнення цільового рівня чистої процентної маржі, спреда, чистого процентного доходу;

2) передбачення руху процентних ставок, встановлення процентних ставок за залученими та наданими коштами;

3) визначення динамічної структури активів і пасивів на підставі геп-аналізу та дюрації, використання засобів хеджування.

Висновки. Вдале дослідження та впровадження всіх цих заходів допомогло б збільшити прибутковість банку та досягти мінімізації ризиків. На сьогоднішній день в умовах нестабільного середовища це є надзвичайно важливо. Тому потрібно виділити такі основні напрямки підвищення прибутковості банків :

1. Загальне зростання групи активів, що приносять процентний дохід та зростання власного капіталу, насамперед правильне проведення зваженої маркетингової і процентної політики.

2. Збільшення питомої ваги доходних активів в сукупних активах. Максимізація прибутку вимагає не збереження коштів, а їх використання для видачі позик і здійснення інвестицій (з урахуванням резервів)

3. Зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку. Потрібне дослідження та врахування крім специфічних факторів, що визначають розмір процента по активних операціях також попит на кредитному ринку і ставки конкуруючих банків та інших фінансово-кредитних установ

4. Зміна структури портфелю доходних активів, тобто підвищення питомої ваги ризикових кредитів в кредитному портфелі банку, наданих під високі проценти. Банк повинен правильно дослідити допустимість ризику, розробити проект прийняття негайно практичного рішення, спрямованого або на використання ризикових операцій, або на виробітку системи заходів, що знижують можливість появи витрат банку від проведення тієї чи іншої операції.

5. Забезпечення зростання непроцентних доходів, а саме приділення більшої уваги доходам від надання послуг “небанківського” характеру, оптимізація пасивів, зменшення загально адміністративних витрат, зменшення витрат на створення банківської послуги, що дасть змогу знизити її ціну.

6. Правильне управління активами і пасивами банку, а також ризиками.:

розподіл економічного капіталу банку під ризики, визначення політики управління фондами банку та ризиком ліквідності, правильне встановлення лімітів по ринкових ризиках, моніторинг результатів, що дало б змогу привести структуру банківського балансу і позабалансових позицій у відповідність з його стратегічними цілями.

7. Управління ризиком процентних ставок: досягнення цільового рівня чистої процентної маржі, спреда, чистого процентного доходу, передбачення руху процентних ставок, встановлення процентних ставок за залученими та наданими коштами, визначення динамічної структури активів і пасивів на підставі геп-аналізу та дюрації, використання засобів хеджування.

Вдале дослідження та впровадження всіх цих заходів допомогло б збільшити прибутковість банку та досягти мінімізації ризиків.

Список літератури

1. Конституція України.
2. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття філій, представництв та відділень. Затверджено Постановою Правління НБУ від 31.08.2001 р. № 375.
3. Положення про порядок видачі банкам ліцензій на здійснення банківських операцій. Затверджено Постановою Правління НБУ від 06.05.1998 р. № 181.
4. Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків – кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях. Затверджено Постановою Правління НБУ від 26.03.1998 р. № 118.
5. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 15.09.2004 р. № 435.
6. Васюренко О. В. Банківські операції: Навчальний посібник – К.: Знання, 2004 р. – 324 с.
7. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: Посібник. – Видавничий центр “Академія”, 2001 р. – 320 с.
8. Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко та ін., за ред.

Герасимовича А.М. Аналіз банківської діяльності: Підручник – К. : КНЕУ, 2004 р. – 599 с.

9. Гладких Д. Доходи й витрати як складові ціни банківських послуг // Вісник НБУ. - № 3. – с. 24 – 29
10. Сугоняко О. Асоціація українських банків: 15 років діяльності // Вісник НБУ. – 2005 р. - № 5. С. 11- 13.